

К. І. Пономарьова,
провідний науковий співробітник
відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук

Вивчення есе на уроках української мови в 3-4 класах

Анотація

У статті розкрито методику ознайомлення учнів 3-4 класів з есе на уроках української мови. Подано різні види завдань для формування умінь складати есе. Запропоновано тематику есе для учнів початкової школи.

Навчання української мови в 3-4 класах, методика вивчення есе, засоби формування умінь складати есе, тематика есе в початковій школі.

Аннотация

В статье раскрыта методика ознакомления учащихся 3-4 классов с эссе на уроках украинского языка. Представлены разные виды заданий для формирования умений сочинять эссе. Предложена тематика эссе для учащихся начальной школы.

Обучение украинскому языку в 3-4 классах, методика изучения эссе, средства формирования умений сочинять эссе, тематика эссе в начальной школе.

Annotation

The article describes the method of familiarizing students of 3-4 classes of essays in Ukrainian lessons. Different types of tasks are presented for forming the skills to compose an essay. Proposed essay themes for elementary school students.

Teaching Ukrainian language in 3-4 classes, methods of studying essays, means of forming skills to compose essays, essay themes in elementary school.

Введення есе до програми з української мови в початковій школі зумовлено необхідністю формування в молодших школярів умінь:

- креативно мислити;
- зв'язно, послідовно й грамотно висловлювати свої думки, погляди, оцінні судження;
- передавати словами власні почуття, пояснювати їх.

Під час створення есе дитина має можливість думати не так, як усі, виявляти свою індивідуальність у вираженні неординарних думок.

Ознайомлення молодших школярів з есе розпочинається в **3 класі**. Згідно з *програмовими вимогами* у процесі вивчення розділу «Текст» третьокласники мають:

- засвоїти термін *есе*;
- навчитися відрізняти есе від розповіді й опису;
- складати есе усно (під керівництвом учителя).

Методичні рекомендації щодо реалізації програмових вимог.

Робота над есе в 3 класі передбачає:

- зіставлення розповіді, опису й есе;
- визначення суттєвих ознак есе;
- формулювання правила про есе;
- побудову есе (під керівництвом учителя).

Для ознайомлення третьокласників з есе пропонуємо порівняти три тексти.

- Прочитайте тексти. Визначте, який із них є розповіддю, який – описом.

Текст 1.

Біля нашої школи росте кучерявий клен. Учителька розповідала нам, що він ровесник школи. Його посадили тоді, коли школу збудували, й перші учні переступили її поріг.

З того часу минуло багато років. Клен бачив усіх учнів, які навчались у школі. Він і сьогодні щоранку зустрічає школярів, бажає їм успішного дня. А після уроків проводить їх додому.

Шкільний клен – свідок усіх шкільних подій.

- Який це текст – розповідь чи опис?
- Визначте тип наступного тексту.

Текст 2.

Клен коло школи аж палахкотів. Це осінь запалила його вогняними кольорами. Яких тільки відтінків не було на ньому. І блідо-жовтий, і

насичений золотистий, і яскраво-помаранчевий, і багряний, і бордовий. А між ними деінде ще ховався зелений колір літа.

Час від часу з кленового полум'я, ніби іскри, відривались зіркоподібні листочки й падали додолу. У цю мить клен нагадував великий бенгальський вогонь.

- Прочитайте (послухайте) ще один текст.

Текст 3.

Я поверталася зі школи додому. Проходила біля кучерявого клена. Раптом переді мною закружляв жовтий кленовий листок. Я зловила його й подумала – напевно це клен зробив мені подарунок. А чому?

Можливо, щоб підняти мій настрій. А може хотів нагадати про осінь. Чи захотілося клену, щоб я звернула увагу на його красу. А може просто в ту мить, коли я проходила під кленом, вітер зірвав з нього листок, і він випадково потрапив до моїх рук.

Але, як би не було, я зраділа такому подарунку.

- Яку особливість має третій текст? (*У ньому авторка висловлює свої думки (розмірковування) про те, чому до її рук упав кленовий листок.*)

- Такий текст називається **есе**.

Формулювання правила про есе.

- Спробуємо сформулювати правило, що таке есе.
- Спочатку пригадаємо, який текст називаємо розповіддю? (*У якому про щось розповідається.*)
- Який текст називаємо описом? (*У якому щось описується.*)
- А що висловлюється в есе? (*Власні думки, розмірковування про щось.*)
- Отже, есе – це текст, у якому висловлено розмірковування (думки автора) про якийсь предмет, подію, вчинок, власні почуття.

Після формулювання визначення есе, адаптованого для молодших школярів, доцільно формувати в учнів уміння будувати есе. Цього можна досягти шляхом виконання певних завдань.

Види завдань для формування умінь складати есе.

- побудова есе за зразком;
- складання есе за поданим планом;
- побудова есе за даним початком;
- створення есе на задану тему.

Наведемо зразки таких завдань.

Побудова есе за зразком.

- Послухайте (прочитайте) текст. Чи можна назвати його есе?

Доведіть свою думку.

Андрійко сумує, що літо закінчується, і треба йти до школи. А я дивуюсь, як можна не хотіти в школу?

Звичайно, навчатись не легко. Потрібно багато працювати, думати. Але на кожному уроці дізнаєшся про щось нове. Як порівняю свій зошит для письма з першого класу із теперішнім зошитом з української мови, то бачу, як багато я навчився у школі. І хочеться ще більше знати й уміти.

А крім навчання в школі ще так багато цікавого! Хіба вас не захоплюють шкільні свята, походи, екскурсії? Ми з нашою вчителькою майже кожного місяця кудись подорожуємо. Цікаво, де побуваємо в цьому році?

Не розумію, чому Андрійкові не хочеться до школи?

- Склади есе про свій настрій перед 1 вересня.

Створення есе за планом.

- Склади есе за поданим планом.
  1. Які добрі справи я зробив (зробила) у своєму житті?
  2. За які вчинки мені соромно?
  3. Який висновок я роблю для себе?

Складання есе за даним початком.

- Побудуй есе за поданим початком.

Марійка любить уроки української мови. Сергійкові вони не дуже подобаються, бо треба багато писати.

А мені ...

Побудова есе на задану тему

- Прочитай текст.

Хлопчики домовились зустрітися в неділю на стадіоні, щоб пограти у футбол. Але Сашко полюбляє вранці поспати. Тому, проснувшись, почав розмірковувати – йти йому на стадіон, чи краще поніжитися в ліжку під ковдрою.

- Як порадиш вчинити Сашкові?
- Чи траплялися з тобою такі випадки?
- На основі прочитаного тексту побудуй есе на тему «*Що для тебе важливіше, домовленість із друзями чи власні бажання?*».

У 4 класі продовжується робота над есе.

Відповідно до **програмових вимог** четвертокласники мають уміти:

- розпізнавати есе серед інших текстів;
- розрізняти есе й міркування;
- усно будувати есе (під керівництвом учителя).

Робота над есе в 4 класі передбачає:

- повторення знань про есе (що таке есе, його суттєві ознаки);
- зіставлення есе й міркування;
- складання есе (під керівництвом учителя).

Зіставлення есе й міркування пропонуємо здійснити на прикладі поданих текстів.

- Прочитайте тексти. Визначте, який із них есе, а який міркування.

Текст 1.

Коли я повертаюсь зі школи, мене завжди зустрічає Рекс. А сьогодні він на вибіг мені назустріч.

Це тому, що в тата розпочалася відпустка. І він на кілька днів поїхав на озеро порибалити. Узяв палатку, рюкзак з речами і Рекса. Щоб він теж побував на природі. Та й татові з Рексом не буде самотньо.

Ось чому сьогодні мій чотирилапий друг мене не зустрів.

Текст 2.

Я повертався зі школи. Сподівався, що мене зустріне Рекс. Але він не вибіг мені назустріч.

Я захвилювався. Що могло статися? Може він захворів? Ні, напевно поїв з насолодою бабусиною борщу з кісткою й задрімав. А можливо тато забрав його з собою на озеро порибалити. Ой, а чи була хтось не вкрав мого чотирилапого друга?

Треба швидше запитати в бабусі, де Рекс. А то різні тривожні думки починають мене хвилювати.

- Поясніть, чим міркування відрізняється від есе?

Відмінність між есе і міркуванням.

Міркування розпочинається з твердження, яке доводиться чи пояснюється. У кінці міркування робиться висновок.

В **есе** нічого не доводиться. У ньому висловлюються лише думки, розмірковування, якісь здогади. У кінці есе **не обов'язковий** висновок.

Протягом навчального року варто продовжувати формувати в учнів уміння будувати есе. Для цього рекомендуємо орієнтовну тематику текстів-есе.

Орієнтовна тематика текстів-есе:

- Якби я був (була) чарівником, я б ...
- Що дає мені навчання в школі?
- Для чого маю вивчати українську мову?
- Що дасть мені знання іноземної мови?
- Ким хочу стати, коли виросту.
- Що я думаю про свою Батьківщину? (Як я ставлюся до своєї Батьківщини? Що я бажаю своїй Батьківщині?)
- Кого б я вибрав (вибрала) собі в друзі?
- Що б я змінив (змінила) у своїй школі?
- Чи можуть пишатися мною мої батьки?

Рекомендована література

1. Глазова О. П. Есе як вид роботи з розвитку писемного мовлення школярів. // Методичні діалоги, 2010, № 5.
2. Навчальні програми для 1-4 класів. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
3. Шендеровський К.С. Як написати успішне есе: Методичні рекомендації до написання есе.— К., 2007. — 34 с.